

NOVÁ RADA

Smil Flaška z Pardubic

Analyzovaný úryvek se zabývá alegorickou básnickou skladbou Smila Františka z Pardubic (* před rokem 1350, † 1403), která se dochovala ve dvou opisech a jednom zlomku. Rozebíraný text je úryvkem z rukopisu Knihovny Národního muzea v Praze, který vznikl v r. 1459. V této rozsáhlé (více než 2 100 veršů) Nové radě Smil vyličil středověký ideál křesťanského státu.

a) Transkripce

Výchozí transliterovaná verze:

*Kral lew, ten czařfu gednoho
byl rozesfal pořlow mnoho
po wřfech kragich na wřřie řtrany,
po řwa knyezata y pany.*

Transkripce:

*Král lew, ten času jednoho
byl rozeslal poslův mnoho
po všech krajích na všě strany,
po svá kniežata i pány.*

b) Rekonstrukce hláskového vývoje vybraných slov:

gednoho

**jedьnogo* > *jednogo*, 10. století – zánik jeru podle Havlíkova pravidla
jednogo > *jednoγo*, 12. století – změna závěrového *g* na úžinové *γ*
jednoγo > *jednoho*, 13. století – změna velárního *γ* na laryngální *h*

pořlow

**pořlowъ* > *pořlów*, 10. století – zánik jeru podle Havlíkova pravidla
pořlów > *pořuow*, konec 14. století – diftongizace *ó* > *uo*
pořuow > *pořuo*, konec 14. století – zánik koncového *-w* (artikulační změna odstraňující triřtong *-uou-*)
pořuo > *pořluo*, přelom 14. a 15. století – splynutí *l* a *ř* (proběhlo téměř na celém jazykovém území, s výjimkou části východomoravských a slezskočeských dialektů)
pořluo > *pořlú* (*pořlů*), 15. století – monofřtongizace, jejímž výsledkem je dlouhé *ú*, jako pravopisný tradicionalismus se drží psaní původního difřtongu, tj. *u* s indexovým ^o (*ů*).

...

c) Určení gramatických kategorií, včetně flexe

lew – substantivum, nom. sg. m., *o*-kmen mužský, vzor *chlap*

řasu – substantivum, gen. sg. m., *o*-kmen mužský, vzor *chlap*

byl rozeslal – sloveso, 3. os. sg., plusquamperfektum, indikativ, aktivum, dokonavý vid, 1. třída slovesná, vzor *mazati*

poslův – substantivum, gen. pl. m., *o*-kmen mužský, vzor *chlap*

všech – zájmeno neurčité, lok. pl. m., smíšená deklinace (zčásti rodová měkká, zčásti rodová tvrdá)

...

d) Rekonstrukce morfologického vývoje

czaffu

Původní koncovka gen. sg. zní *-a* (*časa*). Těto koncovce začala již ve stč. období konkurovat podoba *-u*, která je původem *u*-kmenová. Nově přijatá koncovka se stala prostředkem odlišení kategorie životnosti, neboť se mohla pojit pouze s neživotnými substantivy. Proces změny *-a* → *-u* nebyl do nové češtiny završen, a tak mají obě podoby status alomorfů (*hradu* ~ *lesa*).

byl rozeslal

Plusquamperfektum (také antepreteritum) vedle préterita druhý stč. typ opisného minulého času, který byl tvořen kombinací minulých časů pomocného slovesa *býti* a *l*-ového participia. Sloužil k vyjádření předčasnosti v minulosti, tzn. že děj / stav slovesa ztvárněného plusquamperfektem se odehrál před jiným dějem / stavem (avšak je možné, že měl význam podobný perfektu, tj. vyjadřoval stav, který byl výsledkem děje, který se odehrál v dávné minulosti a který předcházel jinému minulému ději / stavu). Plusquamperfektum nebylo ve spisovné češtině nikdy příliš frekventovaným prostředkem.

posflow

Původní *o*-kmenová koncovka gen. pl. byla nulová (v tomto případě by tedy měla být forma *posel*). Tato koncovka byla nahrazena formou *u*-kmenovou *-óv*, jejíž přijetí bylo motivováno snahou zabránit nežádoucí homonymii nom. sg. a gen. pl. (*posel* – *posel*).

Tato koncovka podlehla diftongizaci *-uov*. Jelikož bylo v původně bilabiální [w], došlo v pozici po tomto diftongu k jeho zániku (jako snaha odstranit slabiku obsahující dvě neslabičné *-w-*). Poté došlo k monoftongizaci *-uo* > *-ú* (resp. *-ů*).

Původní koncovka se drží u některých pomnožných místních jmen: *do Bavor*, *z Uher*, *z Valach*.

...